

Vrede over Israël

Jaargang 47
Nummer 3
juni 2003

Thema: de Tora

De Schriftstudie 2

De mondelinge Tora 6

De Karaïeten 10

Boekbespreking 14

De berg die wordt aangewezen als 'de Sinai'. Op het wekenfeest (Het Joodse Pinksterfeest, dit jaar op 6 en 7 juni) gedenkt men hoe Mozes op de berg Sinai de tora ontving.

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten 'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

Een conflict om de v Gods vrije genade

Bijbelstudie over Galaten 2:1-10

Uit de brief aan de Galaten blijkt dat Paulus het nodige heeft te stellen met bepaalde tegenstanders. Echter, hij richt zich met dit schrijven niet rechtstreeks tot hen, maar tot de gelovigen in Galatië. De apostel ziet de gemeente als slachtoffer van een religieuze propaganda, die hij betitelt als evangelie dat de naam van evangelie niet waard is (1:7). Daarbij moet Paulus constateren dat de gelovigen grenzeloos in verwarring zijn gebracht (1:7; 5:10). Zonder twijfel gaat hier om gelovigen van heidense afkomst.

De vraag is in welke richting de tegenstanders van Paulus zijn te zoeken. Tegelijk ontvangen wij daarmee inzicht in de boodschap waarmee deze mensen de heidenchristelijke gemeenten in Galatië bestoken.

Het valt op dat de apostel in dit kader een bezoek ter sprake brengt dat hij en Barnabas aan de joodschristelijke moeder-gemeente in Jeruzalem hebben gebracht. Uiteraard brengt Paulus dat hier niet zonder reden ter sprake. Er moet een relatie tussen beide zijn: enerzijds de strijd die hij moet voeren tegen de dwaalleer die de gelovigen in Galatië zo in verwarring brengt, en anderzijds zijn bezoek aan Jeruzalem.

De waarheid van het evangelie bedreigd

Uit de brief wordt duidelijk dat – naar de mening van de apostel – de waarheid van het evangelie zoals hij die de Galaten heeft verkondigd, wordt bedreigd. In het geding lijken daarbij te zijn de besnijdenis en het houden van feestdagen (5:2). De apostel spreekt in dit verband over het binnensluipen van pseudo (= valse) broeders” (2:4). Het is duidelijk, dat Paulus in Gal. 2:4 over deze mensen spreekt in relatie tot zijn bezoek aan Jeruzalem. Daar wordt hij met deze mensen geconfronteerd. Maar het is aan te nemen, dat Paulus tegelijk ook diegenen op het oog heeft die in de Galatische gemeenten zijn opgedoken en deze in verwarring brengen.

Om vast te stellen welke afwijking van het door Paulus verkondigde evangelie het betreft, is het van belang te ontdekken welke de betekenis is van het vermelden van zijn bezoek aan de moedergemeente van Jeruzalem.

Vooraf de opmerking dat Paulus en Barnabas in gezelschap zijn van hun medewerker Titus, die van Griekse (= heidense) afkomst is en van wie met nadruk wordt vermeld dat hij onbesneden is, kan in het geheel niet zonder betekenis zijn. Het is aan te nemen dat het gaat om het bezoek dat Paulus aan de moedergemeente heeft gebracht in het kader van de controverse tussen

schriftstudie

erkondiging van

R. van de Kamp

Christus geeft aan Petrus en Paulus Zijn woord (gedeelte van een Romeinse sarcofaag uit de 4^e eeuw)

Antiochië en de gemeente in Jeruzalem. Lukas vermeldt in Hand. 15: 1vv een conflict dat zijn oorsprong vindt in het optreden van “sommigen, uit Judea gekomen, die de broeders in Antiochië leerden: indien gij u niet laat besnijden naar het gebruik van Mozes, dan kunt gij niet behouden worden.” In het door Paulus aangeduide bezoek aan Jeruzalem zouden wij dan te maken hebben met wat ons in Hand. 15 wordt beschreven als het zogenaemde Apostelconvent.

Principieel verzet

Uit wat Paulus in Gal. 2:2 vermeldt omtrent de reden van zijn bezoek aan Jeruzalem, wordt duidelijk hoezeer het optreden van hen die uit Jeruzalem naar Antiochië waren

gekomen om de gelovigen onder het juk van de wet van Mozes te brengen, de apostel emotioneel sterk heeft aangegrepen. Hij schrijft aan de Galaten, dat hij in Jeruzalem het evangelie zoals hij dat onder de heidenen had verkondigd hun – d.i. de gemeente te Jeruzalem – voorlegde, en afzonderlijk aan hen die in aanzien waren, “opdat ik niet vruchteloos liep of gelopen had.” Blijkbaar gaat het Paulus erom dat vast te stellen. Het eventueel vruchteloos zijn van de apostel heeft dus nadrukkelijk te maken met zijn verkondiging onder de heidenen.

Het lijkt geen twijfel, dat het hier gaat om Paulus’ prediking van het in Christus’ persoon en werk besloten heil, het evangelie van Gods vrije genade in Jezus Christus. De apostel heeft met klem gepredikt dat de heidenen in dat heil mét Israël mogen delen, zonder daarbij gedwongen te worden tot de onderhouding van de Wet i.c. de besnijdenis en het houden van feestdagen.

De vraag naar de betekenis het “vruchteloos gelopen hebben” van de apostel wordt uiteraard mede bepaald door de fanatieke bestrijding door hen, die hij aanduidt met “valse broeders”. Zij verwijten Paulus dat het evangelie dat hij onder de heidenen verkondigt van de vrijheid in Christus, niet het ware evangelie is. Zij zijn van mening dat

Een wettische
interpretatie
van het Evangelie
brengt tot
slavernij

Een conflict om de verkondig

hij daarbij God niet aan zijn zijde heeft.

Het is duidelijk dat het begrip “valse broeders” dat Paulus gebruikt iets weergeeft van de heftigheid van de debatten. Moet Paulus aan de ene kant toegeven dat zij als broeders zijn te kwalificeren, aan de andere kant wil hij ze niet als zodanig accepteren. Hij is van mening, dat zij met hun wettische interpretatie van het evangelie de gelovigen tot slavernij brengen (2: 4). Daarom staan deze mensen voor Paulus buiten de waarheid van het evangelie.

Samen met de heiligen

In ieder geval wil de apostel er van verzekerd worden via de gesprekken in Jeruzalem, dat hij “niet vruchteloos liep of gelopen heeft”. Daartoe wil Paulus aan de Jeruzalemse gemeente de verkondiging voorleggen, zoals hij die gebracht heeft aan de heidenen.

In het woord “voorleggen” ligt niet de kwalificatie van goedkeuring of toestemming vragen. Die intentie heeft de apostel in het geheel niet; daarvoor is hij te zeer overtuigd van de geldigheid van het door hem aan de heidenen verkondigde. Immers, schrijft hij: “al zouden wij of een engel uit de hemel een evangelie verkondigen afwijkend van hetgeen wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt.” (1:8)

Wat Paulus beoogt is een uitspraak van Jeruzalem over de opvatting van de “valse broeders”, die met grote stelligheid beweren dat de prediking, die Paulus brengt afwijkend is van wat de apostelen hebben geleerd. Aan een uitspraak

daarover is Paulus alles gelegen. Zou namelijk door Jeruzalem de conclusie worden getrokken, dat Paulus met zijn verkondiging niet op de rechte weg is, dan zou daarmee de eenheid onder de gelovigen worden verbroken, hetgeen door Paulus wordt opgevat als een vruchteloos gelopen hebben. Hij zou dan immers zelfstandig verder moeten gaan met een deel van de kerk, het heiden-christelijke. Gezien de overtuiging van de apostel dat Gods heilsplan zich richt op zowel jood als heiden, is dit voor hem een onmogelijke weg. Paulus heeft in het voorleggen van zijn verkondiging aan Jeruzalem nadrukkelijk de eenheid van de kerk op het oog.

Het is duidelijk, dat de “valse broeders” in Jeruzalem zich van hun kant in dit proces hebben laten gelden. Paulus deelt daarover in de Galatenbrief mee “dat hij, vanwege de waarheid van het evangelie, voor hen geen ogenblik gedwee uit de weg is gegaan.” (2:5) Het gaat de apostel om het heil in Christus Jezus voor beiden, zowel jood als heiden. Daarom gaat hij geen moment opzij.

Paulus legt het door hem onder de heidenen verkondigde evangelie in het bijzonder voor aan hen die in aanzien zijn in de Jeruzalemse gemeente (2:2). Dat levert de apostel het oordeel op van legitimiteit van zijn verkondiging onder de heidenen. Het evangelie zoals hij dat verkondigd heeft onder de heidenen, zonder de verplichte onderhouding van de Wet i.z.

Paulus wil niet dat de heiden-christenen losgemaakt worden van 'Jeruzalem'

ging van Gods vrije genade

besnijdenis en sabbat, wordt als wettig evangelie erkend door hen, die Paulus met opzet als autoriteit opvoert. Hij schrijft: “toen zij zagen dat mij de prediking van het evangelie aan de onbesnedenen was toevertrouwd, gelijk aan Petrus die aan de besnedenen, en toen zij de genade opmerkten die mij geschonken was, reikten Jakobus, Kefas en Johannes, die voor steunpilaren golden, mij de hand.” (2:8) Men zag hoe God door Paulus aan het werk was onder de heidenen, welke zegenrijke resultaten daarbij zichtbaar waren geworden (Hand. 15:12). Daarmee werd duidelijk hoe door God ook aan hem het apostolaat was toevertrouwd, evenals aan Petrus.

Als bij het aangaan van een verbond wordt het geheel met handslag bekrachtigd. Deze handslag geldt als een openlijke bezegeling van de blijvende gemeenschap. Daarbij gaat het niet om Petrus en Paulus, maar om enerzijds Jeruzalem en haar missionaire praktijk onder de besnedenen, en aan de andere kant die van Antiochië onder de onbesnedenen.

Om de gemeenschap tussen gelovigen uit de besnedenen en de onbesnedenen nadrukkelijk tot uitdrukking te brengen, moesten de heiden-christelijke gemeenten, schrijft de apostel, “de armen blijven gedenken”. Hoewel uit de Galatenbrief niet onmiddellijk duidelijk wordt welke armen worden bedoeld, mag uit Rom. 15:26 worden afgeleid dat het hier de armen van de Jeruzalemse gemeente betreft, waarvoor Paulus

zich, zoals wij lezen in zijn brieven, bijzonder bij de heiden-christelijke gemeenten heeft ingespannen. Dat Paulus in de inzameling voor de gemeente van Jeruzalem heel Israël op het oog heeft, is een mogelijkheid (Hand. 24:17). In dat geval draagt de collecte iets in zich van het “Israël tot jaloersheid verwekken”. (Rom. 11:13)

Blijvend conflict

Dat de apostel juist in de Galatenbrief deze controversie over de verkondiging van het evangelie aan de heidenen ter sprake brengt, met daarbij ook het resultaat van de gesprekken met Jeruzalem, moet een reden hebben. En die reden kan niet anders gelegen zijn dan in het feit, dat hoewel de legitimiteit van de verkondiging van Paulus onder de heidenen op het Apostelconvent nadrukkelijk werd vastgesteld, er binnen de kring van de gelovigen uit de joden voortdurend bleven die zich daarmee niet konden verenigen. Deze mensen probeerden blijkbaar steeds weer terug te gaan achter de besluiten van het Apostelconvent.

Heel de Galatenbrief is er een duidelijk bewijs van hoezeer voor de jonge kerk het bestrijden van het onderhouden van de Wet als noodzakelijk tot het delen in het heil óók voor de heidenen, actueel bleef. Er was sprake van voortdurende bedreiging voor de tijdens het Apostelconvent gevonden eenheid. Het conflict tussen Paulus en Petrus, dat ons beschreven wordt in Gal. 2:11-14 is daarvan een duidelijk bewijs.

De door het
Apostelconvent
gevonden
eenheid werd
voortdurend
bedreigd

De mondelinge Tora

De
mondelinge
Tora heeft voor
orthodoxe
joden
hetzelfde
Goddelijke
gezag als de
geschreven
Tora

Een heiden kwam bij Sjammaj en vroeg hem: "Hoeveel Tora's hebben jullie?" Sjammaj zei: "Twee, de schriftelijke Tora en de mondelinge Tora." De vreemdeling zei: "De schriftelijke Tora wil ik aannemen; neem me op in het Joodse volk door me de schriftelijke Tora te leren." Sjammaj wees hem terecht en stuurde hem weg.

De man ging naar Hillel. Die was hem ter wille en ging hem onderwijzen. De eerste dag leerde Hillel hem de letters: alef, beet, gimel, dalet, etc. De volgende dag vertelde Hillel alles anders, noemde de alef nu dalet, etc. De man zei: "Gisteren vertelde u het anders!" Hillel zei: "Je steunt dus op mij? Steun dan ook wat betreft de mondelinge Tora op mij!"

Twee Tora's

Het antwoord van Sjammaj brengt ons bij een belangrijke leerstelling van het jodendom: Er zijn twee Tora's, en deze twee zijn één. Volgens de joodse traditie kreeg Mozes op de Sinai niet alleen de Tien Woorden, maar ook heel de geschreven Tora (alles van Genesis t/m Deuteronomium), en meer nog: hij ontving daar ook de mondelinge Tora.

De mondelinge Tora

De mondelinge Tora is het geheel van uitleg en uitlegregels en nadere bepalingen die Mozes al kreeg op de Sinai en die hij mondeling overleverde aan Jozua; die het weer doorgaf aan de oudsten, enz. Zo ziet men de rabbijnse traditie als van Goddelijke herkomst: ook wat later bovenkwam is terug te voeren op de openbaring op de Sinai. De mondelinge Tora heeft voor orthodoxe joden hetzelfde Goddelijk gezag als de schriftelijke.

Uiteindelijk is de mondelinge Tora toch ook op schrift gesteld. Zij is vooral – maar lang niet uitsluitend! – te vinden in:

- De Misjna. Rond 200 n.C. zorgde Jehoeda ha-Nassi voor een verzameling, samenvatting en rubricering van wat door de rabbijnen werd geleerd. Het gaat met name om halacha, d.i.: de voorschriften voor doen en laten.

Een bijzonder onderdeel is het traktaat Pirké Avot, dat wijsheidspreuken van de rabbijnen bevat. Zie de afbeelding op pag. 9 en het bijschrift.

- De Talmoed. Daarin is de Misjna opgenomen; die wordt stukje voor stukje bediscussieerd. Het verslag van de discussies is de Gemara. Eigenlijk zijn er twee Talmoedien: zowel in Israël als in Babel waren er belangrijke rabbijnse academies. In Israël ontstond de Talmoed Jeroesjalmiti, die rond 400 werd afgerond; in Babel de Talmoed Bavli, die rond 500 werd afgerond. Als het gaat over "de Talmoed" wordt doorgaans de laatste bedoeld. Hedendaagse uitgaven hebben grote bladzijden, waarop in het midden de eigenlijke Talmoedtekst (Misjna en Gemara) staan, met daaromheen, als kanttekeningen, latere commentaren en verwijzingen.

De noodzaak van de mondelinge Tora

Omdat de Tora leidraad is voor het concrete leven van alledag en voor de samenleving moeten dingen echt duidelijk zijn, vaak tot in details.

Overal wordt gevraagd: wat zegt de Tora? Dan blijkt dat er op bepaalde punten lacunes zijn. Over sommige dingen wordt niet (duidelijk) gesproken. Maar ook waar dat bepaald wel gebeurt roept het gezegde vaak nog meer vragen op. Bijvoorbeeld: het verbod te werken op de sjabbat zegt niet duidelijk wat we onder werken moeten verstaan. Of: als er staat “die zal zeker ter dood worden gebracht” (Exod. 21:12 e.a.), dan is nog niet duidelijk hoe. Op sommige punten is er (schijnbare?) tegenstrijdigheid. Als de Tora daardoor al niet zomaar kon worden begrepen door de generatie waaraan die werd gegeven, hoeveel te meer geldt voor latere generaties dat nadere uitleg en uitwerking nodig is. Temeer door allerlei ontwikkelingen en veranderende omstandigheden.

De geschreven Tora alleen zou in zekere zin “half werk” zijn. Juist omdat het om de praktijk van het leven gaat moet er meer gezegd zijn. In Deut. 17:8-11 ziet men al een aanduiding daarvan.

Het verband met de geschreven Tora

Mondelinge en geschreven Tora beschouwt men als in wezen één, als één geheel gegeven door de Eeuwige aan Mozes op de Sinai. Geen van beide kan zonder de ander bestaan. De mondelinge leer is afhankelijk van de schriftelijke, maar de schriftelijke Tora vraagt ook om de mondelinge.

Iemand zei: “Tot de wijzen haar interpreteren is de Tora nog niet volledig, maar is ze slechts de helft.

Want de Tora wordt in elke generatie naar de noden van juist die generatie geduid, en God verlicht de ogen van de wijzen in elke generatie, zodat zij in Zijn Tora vinden wat op hun situatie slaat.”

De verhouding tussen beide kan heel divers zijn. Zo staat in de talmoed: “Voorschriften omtrent de opheffing van geloften zweven in de lucht en hebben niets in de schriftelijke Tora waarop ze kunnen steunen. De wetten omtrent sjabbat en feestoffers zijn als bergen die aan een haar hangen: het schriftbewijs is gering maar de voorschriften (*halachot*) zijn talrijk. De rechtsbepalingen, offerwetten en voorschriften omtrent reinheid en onreinheid hebben schriftplaten waarop ze kunnen steunen.” (Chagiga 1,8)

Er is een ontwikkeling. Lijken aanvankelijk de schriftelijke en mondelinge Tora naast elkaar te staan als twee verschillende bronnen, en werden tal van regels “zomaar” aangeduid als “halacha aan Mozes van Sinai” – later zoekt men steeds meer de verbinding door middel van de midrasj, “onderzoek,

De wetten
omtrent
sjabbat en
feestoffers
zijn als
“bergen die
aan een haar
hangen”

Jongen met enkele delen van de Talmoed

De mondelinge Tora

Ook de joden hebben meer dan wat wij “het Oude Testament” noemen - zelfs veel meer dan wij christenen

uitleg”. Daarvoor heeft Hillel zeven regels genoemd, anderen later nog meer. Ook deze regels en allerlei midrasjiem horen overigens bij de “mondelinge leer”.

Dit proces heeft ook gevolgen voor hoe men de schriftelijke Tora beziet: daar gaat nu wel heel veel uit gehaald (voor ons besef vaak in-gelezen) worden; zij wordt gezien als iets oneindig vruchtbaars, dat gedolven en omgewoeld wil worden. “Keer haar steeds weer om en om, want alles ligt in haar”!

Tegenstrijdige opvattingen

Opmerkelijk en typerend is dat in de Misjna en de Talmoed discussies worden weergegeven; dat ook tegenovergestelde meningen zijn bewaard – “alsof men nooit kan weten of een verworpen steen tóch niet nog eens bouwsteen worden kan.” Soms kan zelfs geoordeeld worden: “Beiden zijn woorden van de levende God.” Voor de praktijk moet natuurlijk een keuze gemaakt worden voor één opvatting als halacha, maar dat betekent niet dat de andere, tegenovergestelde opvatting haar waarde verliest. Een latere leraar zei n.a.v. een kwestie waarin Hillel en Sjammaj van mening verschilden en de halacha naar Hillel ging: “In de Messiaanse tijd zal de halacha naar de thans verworpen mening van de school van Sjammaj gaan.”

Ten slotte

Niet alleen wij als christenen hebben meer dan het “Oude Testament” (nl. het Nieuwe Testament, dat tevens een soort “leesbril” is); ook het jodendom heeft meer dan “louter” en alleen de Tenach.

De eigen geschriften van het rabbijnse jodendom zijn van latere tijd dan die van het N.T. – waarbij wel bedacht moet worden dat ze ten dele op oudere tradities teruggaan. Het is en blijft een bijzonder feit dat voor christenen en joden beiden de Hebreeuwse Bijbel, die wij “het Oude Testament” noemen, van grote betekenis is. Dat is een goede reden om over ons lezen van die Schriften met elkaar te spreken. Ook al hebben we verschillende “leesbrillen”. Dat moeten we ons goed bewust zijn. Maar is het dan juist niet een reden temeer?!

Op de bladzijde hiernaast staat het begin van de tekst van Pirké Avot (“Spreekwoorden der Vaderen”) met een tekening van Mozes die de wet van God ontvangt op de omheinde berg Sinai. De berg is vol vuur en de bazuin klinkt. Beneden, achter een omheining, wacht het volk op de woorden die Mozes meekrijgt. (vgl. Exod. 19v) De illustratie hoort bij het begin van Pirké Avot: “MOZES ONTVING TORA van [God op] de Sinai en leverde haar over aan Jozua en Jozua aan de oudsten en de oudsten aan de profeten en de profeten leverden haar over aan de mannen van de grote vergadering. Dezen zeiden drie dingen: Wees voorzichtig bij het oordeel vellen, leid veel leerlingen op, en maak een omheining rond de Tora.” Vervolgens wordt een keten van rabbijnen genoemd, elk met een eigen kernspreuk. Wat door de rabbijnen gezegd is is dus volgens de traditie uiteindelijk, via een keten van mondelinge overlevering, terug te brengen tot de openbaring op de berg Sinai.

De Karaieten

C.J. van den Boogert

Sola Scriptura – Alleen de Schrift

Het *Sola Scriptura* vormt een van de pijlers van de reformatie van de kerk zoals deze met Luther is begonnen. De geschreven, door God gegeven openbaring is sinds die tijd voor protestanten de enige bron voor geloof en leven.

Men verwierp daarmee het uitgangspunt van de Rooms Katholieke kerk dat de kerkelijke traditie de enige ware uitlegster van de Schrift zou zijn. De traditie kreeg daardoor hoger gezag dan de Bijbel. De kerk van de Reformatie beoogde niet de traditie terzijde te stellen, maar wilde haar de plek toekennen die haar toekomt, n.l. onder de Schrift.

Toen Luther zich tegenover de kerk moest verantwoorden voor de plek die hij aan de Schrift toekende, sprak hij de gevleugelde woorden: “ik kan niet anders”. Daarmee beriep hij zich op zijn *geweten*. Dit beroep op de Schrift vanuit het persoonlijk *geweten* tegenover de traditie had echter in de vroege Middeleeuwen al eerder geklonken. Het werd de kerk als het ware aangereikt door een joodse stroming: de Karaieten.

De schriftelijke tegenover de mondelijke overlevering

We schrijven de achtste eeuw van onze jaartelling. In Babylonië, het toenmalige centrum van het Jodendom in de verstrooiing, is de mondelijke overlevering sterk tot ontwikkeling gekomen. Deze is inmiddels op schrift gesteld: de tal-

moed. De mondelijke overlevering staat naast de schriftelijke overlevering, de *tora*, de eerste vijf boeken van wat in de kerk het Oude Testament heet. Sinds de zevende eeuw oefent de *talmoed* als geschrift een enorme invloed uit op de joodse gemeenten in de verstrooiing. Het is deze rabbijnse traditie die, sinds de val van Jeruzalem in het jaar 70, aan de mondelijke overlevering op steeds sterkere wijze beslissend gezag heeft toegekend. Is de *talmoed* – het geheel van gezaghebbende interpretaties van de schriftelijke *tora* – daardoor wellicht gaan heersen over de Schrift? Heerst de *rabbijnse traditie* over Gods Woord? De *talmoed* geleerden vinden van niet. Naar hun opvatting gaat ook de mondelijke traditie terug op openbaring die Mozes bij de Sinaï ontvangen heeft.

Een zekere Anan ben David denkt daar echter anders over, omstreeks het jaar 760. Hij loochent de geldigheid van de mondelijke traditie en baseert zich uitsluitend op de letterlijke bijbeltekst. Het *Sola Scriptura* duikt op. De traditie wordt, zo niet geheel verworpen, dan toch tenminste ondergeschikt gemaakt aan de Schrift.

Zijn tegenstanders, die hij *Rabbanieten* noemt, beweren dat hij uit rancune de mondelijke traditie heeft verworpen. Hij zou gepasseerd zijn bij een benoeming tot de hoge functie van *exilarch*, rector van een *talmoedschool* in Babylonië. Anan zelf weerspreekt hen en zegt dat het om een principiële kwestie gaat. De stichter van de stroming

De Karaieten
willen van een
“mondelijke *tora*”
niet weten

der Karaïeten grijpt voor zijn overtuiging terug op het geloofsprincipe van een van de joodse groeperingen uit de tijd van Jezus, de Sadduceëen. Ook zij hielden vast aan de schriftelijke overlevering van de tóra. Dat alleen zou het woord van God zijn, de mondelinge traditie slechts het woord van mensen. Als Anan zijn opvattingen voor zijn tegenstanders verantwoordt, beroept hij zich op zijn *geweten*. Hij is van mening dat elke gelovige er toe geroepen is de wet te interpreteren overeenkomstig zijn eigen *geweten*. Zijn devies aan iedere gelovige is: 'lees goed in de bijbel'. Aan dit principe is tevens de naam voor de beweging, *Karaïsme*, ontleend. De naam is afgeleid van de Hebreeuwse stam *kra*, die 'lezen' betekent.

Kracht die tegelijk zwakheid is

Het uitgangspunt van de Karaïeten komt bij ons protestanten wellicht zeer sympathiek over. We vinden het een krachtig principe. Voor de kracht van dit uitgangspunt valt op tenminste twee dingen te wijzen. In de eerste plaats wordt zowel de geloofsgemeenschap als de individuele gelovige er toe gedwongen zich op de bron van openbaring te blijven oriënteren. Deze bron stelt elke uitlegtraditie, hoe goed ook, onder kritiek. Traditie blijft zo op de tweede plaats komen. Vervolgens bewaart het beroep op het *geweten* ons er voor dat we zonder nadenken de uitleg van de gemeenschap klakkeloos overnemen. Elke gelovige behoort persoonlijk voor God in zijn *geweten* ten volle overtuigd te zijn.

Toch vormen deze sterke punten

tevens de zwakke plekken van het karaïsme.

Doordat een ieder zich op zijn *geweten* kon beroepen heeft het karaïsme met name in de eerste eeuwen van zijn bestaan tal van scheuringen meegemaakt. In dat opzicht is er eveneens een parallel te trekken met het protestantisme. Daarnaast riep de beweging van de Karaïeten om wat wij protestanten in Nederland 'formulieren van eenheid' zijn gaan noemen, dus om een geloofstraditie.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat in later eeuwen traditievorming binnen het karaïsme een grotere eenheid heeft aangebracht. Blijkbaar kan een geloofsgemeenschap zich zonder de bedding van een levende traditie niet handhaven.

Niet onvermeld mag blijven de blijvende kracht van het karaïsme. Die is gelegen in de eenzijdige concentratie op de tekst van de bijbel. Op het hoogtepunt van de beweging, tussen de negende en elfde eeuw, hebben karaïtische geleerden een grote rol gespeeld bij het onderzoek naar de tekst van de bijbel, naar de wijze waarop tekst moest worden uitgesproken, naar de studie van het Hebreeuws en naar de uitleg van de bijbel. Ook hier valt de opmerkelijke overeenkomst op met de beginjaren van het protestantisme. Daar zien we eveneens een concentratie op het onderzoek van de tekst van de bijbel, en de uitgave van talloze schriftverklaringen.

Ware orthodoxie, beter: orthopraxie?!

Een uitermate boeiende vraag is of de concentratie op de Schrift alleen als bron van openbaring een

de Karaïeten
kwamen al in
de vroege
Middeleeuwen
met het principe
sola scriptura!

geloofsgemeenschap meer orthodox maakt. Voor het Jodendom is het overigens beter om te spreken over zuiverheid in het handelen, want in die kring staat de orthopraxie centraal.

We willen die vraag bezien aan de hand van een paar voorbeeldjes.

- We kennen de regel “oog voor oog, tand voor tand” (Ex. 21:24). Deze door God in de schriftelijke tora gegeven regel gaat er van uit dat aangebracht letsel in gelijke mate vergolden behoort te worden. De Karaieten huldigen die regel door zich aan de letterlijke tekst te houden.

In de *talmoed*, de mondelinge traditie, heeft men de regel echter wat humaner gemaakt, door voor aangebracht letsel een geldboete te laten betalen. Is de traditie daardoor minder zuiver geworden, misschien wel ongehoorzaam aan God?

Als dat laatste het geval zou zijn, dan wijkt Jezus eveneens af van het gebod van God. In de Bergrede geeft Jezus, verwijzend naar dit gebod, het advies om, als iemand u een slag op de rechterwang geeft, hem de andere wang toe te keren (Matth. 5:38,39). Als we Jezus in zijn tijd plaatsen doet Hij dus met de groepering der Farizeeën mee aan het ontwikkelen van mondelinge overlevering.

- Dat Jezus zich gemengd heeft in de discussie rond de mondelinge overlevering, blijkt uit een strijdgesprek dat Hij heeft gevoerd met de Farizeeën. Hij geeft namelijk aan ‘de overlevering der ouden’ over

Een ‘gedenkkwast’ vande Karaieten, met een blauwe draad - zoals bevolen in Numeri 15:38v. In het rabbijnse jodendom is de hele kwast wit, omdat h.i. de geboden ‘blauwpurperen’ kleur niet meer goed te maken zou zijn.

het voorschrift voor het wassen der handen een afwijkende invulling (Matth. 15:1-9). Of Hij het handenwassen afwees als in strijd met Gods gebod is zeer de vraag. Wel geeft Hij in de vraag naar het gezag van de mondelinge traditie de fundamentele aanwijzing dat Gods woord niet van kracht beroofd mag worden ter wille van de overlevering.

Houdt Jezus zich dan toch uitsluitend aan de letterlijke tekst van de tora? Anders gezegd, is Hij meer ‘Karaïet’ dan ‘Rabbaniet’? Neen, want als Jezus later in discussie is met de voorlopers van de Karaïeten, de Sadduceeën, over de vraag naar de opstanding, waarin deze groepering met een beroep op de schriftelijke overlevering niet gelooft, wijst Hij hun standpunt af (Matth. 22:23-33). Daarbij kan de vraag gesteld worden uit welke overlevering Jezus geput heeft als Hij zegt dat we als de engelen in de hemel zullen zijn (vs. 30).

- Een laatste voorbeeld is ontleend aan de sabbatspraktijk. Het sabbatsgebod wordt door de Karaïeten veel strikter opgevat dan door de Rabbanieten. Men mag slecht handelingen verrichten die in het dagelijks leven strikt noodzakelijk zijn. Met een beroep op Ex. 35:3, “gij zult op de sabbat geen vuur ontsteken in uw woningen”, verbieden de Karaïeten elk gebruik van vuur op sabbat. Elk vuur wordt voor het begin van de sabbat gedoofd. Op vrijdagavond zit men in het donker en ’s winters de hele sabbatdag in de kou.

De discussie of de sabbat er is voor de mens of de mens voor de sabbat, zoals Jezus met de aanhangers van de mondelinge traditie aangaat, is met hen nauwelijks mogelijk.

Als we het geheel overzien kunnen we zeggen dat met het zich stipt willen houden aan de schriftelijke tora als enige bron van openbaring de vraag naar zuiver handelen overeenkomstig Gods wil niet

zomaar afdoende te beantwoorden is. Anders gezegd: het fundamentalisme van de Karaïeten, hoe sympathiek ook, lost de vraag naar de ware orthopraxie niet op, maar stelt voor nieuwe problemen.

Tenslotte

De Karaïeten bestaan nog steeds. Aanvankelijk groeiden ze snel, al vormden ze vanwege hun beroep op het geweten geen eenheid. Pas na het hoogtepunt van de beweging, in de 9de tot de 11de eeuw, kwam het in de 12de eeuw tot meer eenheid, maar dan wel door de ontwikkeling van een eigen traditie met gezag. Als het centrum van het Jodendom zich vanuit het Midden Oosten richting Europa gaat verplaatsen, duiken ze vanaf de 13de eeuw op in de Krim. Nog weer later hebben er grote gemeenschappen bestaan in Litouwen en Galicië. In de 19de en 20ste eeuw zijn ze sterk geassimileerd en distantieerden ze zich hoe langer hoe meer van het joodse volk. Ze ontvingen in 1836 van de Russische Tsaar volledige burgerrechten. Aan de Holocaust zijn de meesten ontsnapt, omdat ze om nog onduidelijke redenen door nazi Duitsland niet als Joden werden beschouwd.

Momenteel is het grootste deel van de Karaïeten woonachtig in Israël. Het gaat om een gemeenschap van ongeveer 20.000 mensen met een eigen opperrabbijn.

De spannende vraag is hoe ze zich in het door het talmoedische Jodendom beheerste Israël in de toekomst zullen kunnen handhaven en ontwikkelen.

het
fundamentalisme
van de
Karaïeten stelt
voor nieuwe
problemen

Hoe lief heb ik uw Wet

H.D. Rietveld

Boekbespreking

Dit is de titel van een nieuw boek van dr. W.J. Ouweneel. (Uitg. Medema, Vaassen, 302 pag.)

Het boek is het resultaat van diens bezig zijn met belangrijke vragen als: Wat betekent de vervulling van de wet door Christus? Wat heeft de wet Messiasbelijdende Joden te zeggen? Wat moeten christenen uit de heidenvolken nog met die wet? Ouweneel baant zich een weg door een woud van vraagstukken over deze complexe materie. Soms komt hij tot stellige uitspraken, soms zegt hij eerlijk dat hij er ook niet uitkomt.

Gelukkig geeft de auteur aan het begin van elk hoofdstuk een samenvatting van wat hij erin behandelt, want anders zou de lezer door de vele bomen die worden opgezet het bos niet meer zien.

Ouweneel merkt terecht op dat het betrekkelijk nieuwe verschijnsel van de opkomst van Joods-christelijke theologen die zich vanzelf ook hebben te bezinnen op hun houding ten opzichte van de wet een uitdaging is voor zowel reformatorische als evangelische christenen. Hij is dan ook in gesprek met Joods-christelijke schrijvers als David Stern, die vindt dat de wet ook door Messiasbelijdende Joden moet worden nageleefd, en Arnold Fruchtenbaum, die meent dat de wet in Christus is vervuld en dus ook voor Joodse christenen niet meer van kracht is.

Ouweneel noemt zichzelf een gematigd aanhanger van de bedelingenleer en zoekt inderdaad een tussenstandpunt in te nemen tussen de (meestal reformatorische) verbondstheologen en de (meestal evangelische) bedelinge-theologen.

Al vrij in het begin zet Ouweneel in grote lijnen zijn visie uiteen. Het is volledig aanvaardbaar dat Messiasbelijdende Joden de wetten op de besnijdenis, de sabbat, de Joodse feesten en de spijswetten onderhouden. Ook niet-Joodse gelovigen mogen de mozaïsche geboden onderhouden, zeker als zij in Israël wonen, als het maar niet uit wettische motieven gebeurt doch uit verbondenheid met de Joden. Toch is het onwenselijk, want het valt niet mee om je motieven zuiver te houden en bovendien is er in het NT geen aanwijzing voor. Met deze visie kan ik het op zichzelf genomen wel eens zijn.

Anders wordt het wanneer Ouweneel met een belangrijke vooronderstelling komt om zijn visie nader uit te werken. Hij stelt nl. dat er een eeuwige, transcendente tora bij God is, (op zichzelf ook een joodse gedachte) die in drie gestalten vorm heeft gekregen of zal krijgen. Er was een Oudtestamentische of mozaïsche wetgeving (met als kern de tien geboden), er is een Nieuwtestamentische of Messiaanse wetgeving (met als kern het

liefdesgebod van Christus of preciezer: Christus Zelf) en er zal nog een millennialle wetgeving komen in het door Ouweneel te verwachten duizendjarige rijk.

Ouweneel meent deze visie nodig te hebben om de blijvende geldigheid van de mozaïsche wetten te benadrukken. Hij moet daar voor zijn evangelische lezers wel extra moeite voor doen, omdat die nooit met die blijvende geldigheid zijn opgevoed.

Voor calvinistisch geschoolde lezers, die de uitleg van de Catechismus inzake de wet in het stuk der dank-

in het Oude Testament spreken.

Terecht heeft men in de gereformeerde theologie onderscheiden in ceremoniële, burgerlijke en morele wetten. Ouweneel doet daar helaas wat laatdunkend over of stelt er zich zelfs heel scherp tegenover, maar zelf schematiseert hij nog sterker doordat hij bijv. ook nog eens de wetten voor het komende millennium aangeeft vanuit de profetische boeken.

Deze leeswijze houdt m.i. geen rekening met de eigen aard van de profetische teksten – evenals de constructie van het duizendjarige rijk zelf dat niet doet. Het door God beloofde toekomstige heil wordt door de profeten immers beschreven (natuurlijk, zou ik haast zeggen) in bewoordingen aan de mozaïsche wetgeving ontleend. Bijvoorbeeld: er zal geen onbesnedene in Jeruzalem komen, de sabbatten en nieuwemaansdagen zullen weer gehouden worden. Een koning zal op de troon van David zitten en met gerechtigheid regeren en de kwaden straffen (doodstraf). Deze woorden zullen volgens Ouweneel in het duizendjarige rijk letterlijk in vervulling gaan.

Dat schema's niet toereikend zijn moet ook Ouweneel toegeven, wanneer hij eerlijk stelt dat het bestaan van Jezus-als-Messiasbelijdende Joden in deze bedeling eigenlijk niet thuishoort. Hun bekering wordt immers in de bedeling van het duizendjarige rijk verwacht.

Exegetisch hakt de auteur ook wel eens knopen door waarvan ik dacht: het kan anders. Zo vat hij in Kol. 2:17 (spijs en drank, nieuwe maan of sabbat zijn een schaduw der toekomstige

baarheid hebben meegekregen, is dat veel duidelijker. Die hebben juist moeite met de door Ouweneel gepostuleerde millennialle wetgeving. Nu is er aan een bepaalde onderscheiding niet te ontkomen wanneer we over de geldigheid van de wetten

Hoe lief heb ik uw Wet

dingen) het woord “schaduw” positief op met o.a. verwijzing naar Hebr. 8:5. Maar in dat hoofdstuk staat nu juist alles in het teken van de verdwijning van het oude verbond (zie vs. 13). Dus ben ik eerder geneigd het woord “schaduw” negatief op te vatten. Zo vond ik de uitleg van de bekende geboden, die op het apostelconvent te Jeruzalem werden gegeven voor de gelovigen uit de heidenen (Hand. 15: 28,29), niet duidelijk. Zijn ze nu wel of niet geldig voor ons? vroeg ik me na de uiteenzetting af (tegelijk toegevend dat het ook een moeilijke tekst is).

Sommige hoofdstukken heb ik met instemming gelezen. De reformatorische theologie heeft immers in het spoor van Calvijn veel oudtestamentische lijnen vastgehouden. Vaak dacht ik: dit komt me bekend voor. Even vaak ook: wat is het moeilijk om onbevooroordeeld de Bijbel te lezen. En: geef mij dan maar de niet zo schematisch werkende gereformeerde kijk op deze dingen.

Niet dat er dan geen vragen meer zijn, zoals over de betekenis van de tempeldienst zoals de profeet Ezechiël die gezien heeft (hfdst. 40-46). Op de vraag van Ouweeneel: Wat zou de betekenis van de nauwkeurige en gedetailleerde voorschriften voor de offerdienst kunnen zijn als deze offers allemaal beschouwd moeten worden als allang te zijn vervuld in het ene offer van Christus? heb ik geen afdoende antwoord. Alleen is het m.i. de vraag of en wanneer deze tempel dan wel zal worden herbouwd.

U zult uit het bovenstaande wel hebben begrepen dat ik het een hoogst interessant boek heb gevonden, waar best de nodige kritische vragen bij te stellen zijn. Het vergt ook wel enige studiezijn om het door te nemen. In het geheel van de discussie over de geldigheid van de oudtestamentische geboden heeft Ouweeneel met zijn bewust ingenomen tussenpositie een eigen inbreng.

Commissie van redactie

ds. A. Brons
dr. G.C. den Hertog
ds. H.D. Rietveld
ds. M.W. Vrijhof

Eindredacteur

ds. A. Brons
Zilver schoon 102
8265 HC Kampen
tel.: (038) 33 13 262
e-mail:
a-brons@hetnet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Vijftien Morgen 1
3901 HA Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
't Melkhuis 24
3902 CW Veenendaal
tel.: (0318) 51 54 27
e-mail:
h.h.van.braak@hccnet.nl
Gironummer 365271,
t.n.v. penningmeester
deputaten Kerk & Israël
CGK te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.